

СКАРЫНІЯНА ЯЗЭПА ДРАЗДОВІЧА

На пачатку студзеня 1933 г. «вандроўны народны мастак» Язэп Драздовіч, сустракаючы Новы год, з надзеяй глядзеў у будучыню: «Прынясі мне добрыя варункі жыцця дзеля працы маёй на карысць людзём праз навуку, праз прыгожае слова і прыгожыя творы мастацтва» [2, № 5, с. 117]. У гэтых словах заключаецца творчае і жыццёвае credo Драздовіча, які імкнуўся раскрыць свой патэнцыял у многіх сферах дзейнасці: выяўленчае мастацтва, гісторыя, этнаграфія, астраномія, літаратура, педагогіка і інш. Драздовічаўская ўстаноўка працаваць «на карысць людзём» асацыіруецца з «праграмай» аднаго з самых знакамітых асветнікаў у гісторыі беларускай культуры — Францыска Скарыны.

Францыск Скарына — знакавая постаць для Беларусі ў цэлым, а для пачатку XX ст. гэтая асоба стала і духоўным арыенцірам для нацыі, і моцным аргументам на карысць самадастатковасці, самастойнасці і жыццяздольнасці беларускай культуры. Веліч і маштаб асобы Францыска Скарыны, ягоная спадчына, а таксама закладзеная ім традыцыя, заснаваная на арганічным спалучэнні нацыянальнага і еўрапейскага пачаткаў, з’явіліся эфектыўнымі сродкамі барацьбы з «комплексам непаўнавартасці» беларусаў.

У перыяд нацыянальнага адраджэння менавіта славы палачанін стаў сімвалам слаўнага мінулага беларускага народа, прыкладам творчай свабоды і ўзорам рознабаковай асобы. Медык, таленавіты выдавец, перакладчык і пісьменнік, Скарына дасягнуў поспехаў ва ўсіх гэтых галінах. Дзеячы беларускага Адраджэння ўслед за Скарынам таксама спрабавалі свае сілы ў розных сферах дзейнасці (К. Каганец, У. Галубок, В. Ластоўскі і інш.). І не без поспехаў.

Не стаў выключэннем і Язэп Драздовіч, шматграннасць асобы якога па-сапраўдному ўражае. «Я — зменная натура — праз кожных тры гады што-небудзь новае пачну. І нішто ў мяне больш трох гадоў не трымаецца. І праз усё жыццё маё так — па тры гады з натхненнем чаго-небудзь вучуся і працую. Тры гады для мяне маюць нейкае значэнне. Тры гады я быў пастухом у падураслыя леты, а разам з гэтым тры гады пісаў вершы паводле тадышняй маёй граматы — у расейскай мове. Тры гады араў ды касіў. Тры гады патраціў на мастацкую школу і агульнае сваё развіццё — веды праз начытанасць. Тры гады мне належала служыць у салдатах, дзе й вучыўся медыцыне і агульнаму прыродазнаўству. Тры гады (з лішкам) працаваў як фельчар. Тры гады аддаваўся крывавасці і этнаграфіі. Тры гады (з лішкам) пабываў мастацкім педагогам. І... ужо трэці год як вандроўны народны мастак», — пісаў Драздовіч у сваіх «Дзённіках» [3, с. 123].

Цікава, што паэтка Людміла Сільнова ў артыкуле, прысвечаным Драздовічу, трапна ахарактарызавала мастака як творчую індывідуальнасць «рэдкага, сапраўднага адраджэнскага тыпу — Homo universalis (чалавека універсальнага), ідэал, які прапаноўвае нам кожны раз новая хваля культурнага руху пад сімвалічнай старадаўняй назвай Адраджэнне. (...) Прыклады герояў-адраджэнцаў — астраном Галілей, вандроўнік Магелан, мастак Леанарда да Вінчы (дарэчы, Драздовіча называлі “беларускім Леанарда да Вінчы”), пісьменнік Сервантэс, выдавец і першадрукар Скарына...» [11, с. 3].

Рэнесансны ідэал шматграннай асобы быў сугучны часу і запатрабаваны часам, таму натуральна, што літаратары, гісторыкі і мастакі звярнуліся да постаці Францыска Скарыны, які ўвасобіў гэты ідэал, імкнуліся папулярызаваць ягоны вобраз і ягоныя ідэі адпаведна. Зварот да вобраза асветніка — гэта ўшанаванне памяці Скарыны і слаўнага мінулага Беларусі ў цэлым. У 1925 г. святкаваліся 400-я ўгодкі беларускага кнігадрукавання. З гэтага ж перыяду (20-х гг. XX ст.) пачынаецца гісторыя мастацкай «скарыніяны».

Сярод пачынальнікаў — і Язэп Драздовіч, які адным з першых у гісторыі беларускага мастацтва звярнуўся да вобраза Францыска Скарыны. Яшчэ ў 1910 г. Драздовіч зрабіў скульптурны бюст Скарыны, які пазней перадаў на захаванне паэтэсе Канстанцыі Буйло, для якой, дарэчы, аформіў вокладку зборніка вершаў «Курганная кветка» (адлюстраваную на вокладцы зборніка жанчыну адны даследчыкі называюць папараць-кветкай, іншыя бачаць у выяве загадкавага сфінкса). На жаль, ні бюст, ні фотаздымкі твора не захаваліся, а таму можна толькі здагадвацца, якім чынам Драздовіч уявіў і выявіў славага палачаніна.

У 1915 г. Вацлаў Ластоўскі звярнуўся да мастака з просьбай намаляваць партрэт першадрукара, абапіраючыся да «цэдулку», якую даслаў Ластоўскі і якая ўяўляла сабой рэпрадукцыю гравюры XVI ст.: «Даражэнькі Паночку! Паклоны Вам, і як Вы жывенькі, здаровенькі? Ці не ўзяліся б Вы нарысаваць у вялікім фармаце партрэту Ф. Скарыны з гэтай цэдулкі. Пішыце, што ў Вас чуваць добранькага, як Ваша здароўе і самапачуцце. Ваш В. Ластоўскі» [16].

І Язэп Драздовіч выканаў просьбу свайго славутага земляка, стварыўшы жывапісны партрэт Францыска Скарыны падчас працы ў Радашковіцкай беларускай гімназіі, якая насіла імя першадрукара. Парадокс заключаўся ў тым, што ў навучальнай установе не было ніводнага партрэта асветніка. Перад Драздовічам як педагогам дадзенай гімназіі, а ў першую чаргу як перад беларускім мастаком, стаяла задача выправіць гэтую недарэчнасць. У 1927 г. Язэп Драздовіч піша партрэт Францыска Скарыны, абапіраючыся на знакамёты гравюрны партрэт асветніка. Арыентацыя на гравюру XVI ст. — відавочная, але нельга назваць карціну Драздовіча капіраваннем перашаўзору: перад намі — мастакоўскае бачанне асобы Францыска Скарыны; акрамя таго, няма на партрэце і ўласцівай гравюры дэталёвасці. Ірына Ляксеева і Аляксей Марачкін тлумачаць гэта тым, што «Драздовіча цікавіць не толькі

знешняе падабенства і атрыбуты Скарынавай эпохі. Мастак канцэнтруе ўвагу на выяўленні яго ўнутранай характарыстыкі» [8, с. 63].

З мноства матэрыяльных прадметаў, якія акружаюць Скарыну на гравюры (кнігі, армілярная сфера, кашолак, пясочны гадзіннік, збаны), і ўласна сімвалаў (пчала, трыумфальная арка, дубовае лісце, сігнет Скарыны) Драздовіч на сваім палатне пакідае кнігу, а таксама скарынаўскі сігнет («Сонца маладзіковае» (А. Лойка), кан'юнкцыю (У. Калеснік), асабісты герб (А. Цітоў), які з'яўляецца асноўным сімвалам на партрэце і выконвае ролю, падобную да функцыі гербаў, адлюстраваных на сармацкіх партрэтах. Герб — пашпарт асобы, які пры правільным прачытанні расказвае самае галоўнае, самае сутнаснае аб уладальніку. Увага да скарынаўскага сігнета — невыпадковая: Сонца і Месяц — важныя сімвалы для ўсёй сусветнай культуры. «Сонца маладзіковае» з'яўляецца ўвасабленнем ідэі адзінства, непарыўнай знітаванасці дня і ночы, парадку і хаосу, ірацыянальнага і рацыянальнага, сімвалам адзінства стварэння.

Трактоўка Скарынавага сігнета — адна з самых займальных навуковых загадак, якую ўжо даволі працяглы час спрабуюць разгадаць і даследчыкі, і пісьменнікі (М. Шчакаціхін, А. Лойка, Г. Кісялёў, Я. Неміроўскі, В. Шматаў, М. Ароўка, В. Зуёнак, У. Арлоў і інш.). Кожны інтэрпрэтатар, па словах Г. Кісялёва, «дадае ў разуменне Скарынавага сігнета нейкія свае рыскі, уносіць элементы свайго бачання, свайго асабістага досведу» [6, с. 300]. Язэп Драздовіч, намаляваўшы сігнет на сваёй карціне, абраўшы яго сярод шэрагу іншых сімвалаў, таксама выступіў інтэрпрэтатарам гэтага кодавага знака, таксама актуалізаваў глыбінны змест выявы і надаў ёй аўтабіяграфічнае гучанне.

Скарынаў знак-сігнет — саюз двух нябесных свяцілаў, а для Язэпа Драздовіча нябесная сфера заўсёды была таямніцай, цудоўным відовішчам і квінтэсэнцыяй мудрасці: спазнаць нябесныя бегі — спазнаць сэнс жыцця. Менавіта адсюль асабліва цікавасць Драздовіча да астраноміі, тэмы космасу, якую ён распрацаваў адным з першых у беларускім выяўленчым мастацтве і ў беларускай літаратуры. Акрамя таго Драздовіч стварыў уласную касмалагічную тэорыю, заснаваную на сучасных яму рэлігійных, акультных, міфалагічных уяўленнях аб светапарадку. У дадзенай тэорыі знайшла сваё адлюстраванне і ідэя дваістасці ў Сусвеце: згодна з гіпотэзай Драздовіча, Сонечная сістэма складаецца з планет, якія ўваходзілі ў «парнагвядзавыя сістэмы» (так, Зямля і Марс з'яўляюцца парназоркавымі блізнятамі, якія былі раз'яднаныя пад уплывам сонечнай энергіі). Адсюль і асабліва прыцягальнасць астральных вобразаў, якія з'яўляюцца не толькі на карцінах мастака, не толькі ў тэарэтычных працах па астраноміі, але і ў вершаваных творах: *«Узноў па поўням мне свеціць / Скрозь шыбы ясны веташок. / На цёмным небе след свой меціць, / Як пазалочаны ражок. // Скажы мне, ветах-веташок, / Куды імкнешся ты, дружок?... / Мо, як і я, імкнешся ты, / Што й сам не ведаеш*

куды?.. // Ты будзіш думак маіх рой: / Сягодня ты ў маім акне, / А заўтра гэткаю парой / Мо й не засвеціш ужо мне?.. // О, мы з табой на поўнаце жыцця, / Здаецца, быццам харашэем: / Іграем роль здавольнага гасця — / Штодзень, аднак жа, “веташэем”» [15].

У сваіх тэарэтычных працах па астраноміі Язэп Драздовіч падкрэслівае гарманічнасць будовы Сонечнай сістэмы. Звяртаючыся да касмічнай тэматыкі, Драздовіч з мастака і пісьменніка ператвараецца ў сапраўднага філосафа, які разважае не толькі над пытаннямі сэнсу чалавечага жыцця, але і задаецца «глабальнымі» пытаннямі межаў Сусвету і ўласцівасцей прасторы. Згодна з меркаваннямі Я. Драздовіча, «прастора бясконца. За прасторай можа быць толькі прастора. Сусвет канечны. Сусвет заканчваецца там, дзе пануе цемра, дзе няма святла. Існуе Сусвет Сусветаў» [1, с. 93]. Пытанні космасу звязаны ў творцы і з асноўнымі філасофскімі катэгорыямі быцця і небыцця («нішто»): «Ты верыш у нішто, / А я — Закон законаў / Сусветнага жыцця» [13].

Акрамя таго ў выяве Францыска Скарыны адчуваецца ўплыў беларускага іканапісу (гэтага меркавання прытрымліваюцца В. Церашчатава і А. Ліс). Сярод іканапісных прыёмаў, да якіх звярнуўся Драздовіч, В. Церашчатава называе каларыстыку партрэта, «апананне» Скарыны ва ўбор святых. Асноўным жа іканапісным прыёмам, выкарыстаным Драздовічам, з’яўляецца адвядзенне позірку партрэтамуага: Скарына не зважае на глядача, ягоны позірк заглыблены, скіраваны ўнутр сябе.

У 1937 г. Язэп Драздовіч скончыў працу над паэмай «Трызна мінуўшчыны» (першапачатковая назва — «Песні аб мінуўшчыне, або Беларусь спрадвеку»), у якой паказаў асноўныя гістарычныя этапы развіцця Беларусі: ад першабытных часоў да часоў пасля адмены прыгону. З запланаваных сямі раздзелаў пісьменнік напісаў толькі пяць. Шосты і сёмы («рэвалюцыйны») раздзелы засталіся ў накідах, «эскізах» (як пазначыў сам Драздовіч). Паэма «Трызна мінуўшчыны», па словах даследчыка творчасці Драздовіча Юрыя Малаша, — гэта ўзвышаныя і «хвалюючыя словы пра Бацькаўшчыну... Насычаныя жыццёвай моцай старажытных часоў, духам гісторыі» [9, с. 173].

Амаль уся трэцяя частка паэмы — «Вечавое і пераходнае» — прысвечана гісторыі горада Полацка, часам яго росквіту, калі горад быў культурным і палітычным цэнтрам. «Залаты век» Полацка звязаны з вечавым ладам (правобразам рэспубліканскага кіравання) і, безумоўна, з дзейнасцю слаўтых палачан, чые імёны праславілі і ўзвялічылі горад. У галерэі слаўтых продкаў Францыск Скарына займае не апошняе месца: «Гэй ты, Полацак... Ты — слаўнае места / З часоў Усяслава і гордай Рагнеды, і добрай Прадславы. (...) / Скарына адсюль — муж з навукамі, / Што праславіўся кнігадрукамі. / Гэй ты, Полацак, места слаўнае, / Ад сівых вякоў старадаўнае. / Валадар Дзвіны і з Бярозаю / Для чужых-ліхіх быў пагрозаю. / Бараніў наш край ад замежнікаў, / Самаўладнікаў і грабежнікаў» [14].

Акрамя «залатых часоў» Драздовіч распавядзе і пра часы заняпаду: «Гэй ты, Полацк, места слаўнае, / Гарадзеўкае, старадаўнае, / Дзе званы твае вечазборныя? / Гарады-браты непакорныя?» [14].

У рукапісных накідах да паэмы сустракаюцца радкі, прысвечаныя беларускай мове, яе няпростаму лёсу. Погляды Драздовіча на ролю мовы, яе значэнне ў жыцці народа сугучныя поглядам Францыска Скарыны. Письменнік «карыстаецца» і скарынаўскімі тэрмінамі («мова руская»): «Як даўней была мова руская — // Старадаўная, беларуская. // На Табе з Літвой красавалася, // За найлепшую паважалася. // У ёй пісаліся Твае граматы, // Аб чым сведчаць старыя пергаменты. // Каралі-князі і з баярамі // Карысталіся яе дарамі. // І была яна ім рутынаю // З прывілеямі над латынаю. // А цяпер яна занябная, як найгоршая, // Як паганая, як бяспраўная... // Здабывай правы, старадаўная!..» [14]

Паэма «Трызна мінуўшчыны» так і не была надрукавана: нягледзячы на даволі прызнае стаўленне да Я. Драздовіча як мастака, у публікацыі паэмы яму было адмоўлена. Акрамя таго, твор атрымаў негатывную ацэнку Максіма Танка. У лісце з рэдакцыі «Беларускага летапісу» (ад 25 мая 1937 г.) паэт пісаў: «Рукапісы вашы атрымалі. Паэма пакуль што, у такой апрацоўцы, у якой ёсць, да друку не падаецца. Не можа гэта быць мастацкім творам, бо не мае ані вобразнасці, ані арыгінальнасці, не кажучы аб заганах з тэхнічнага боку, таксама гэта не можа быць гістарычным дакументам, бо ад такіх рэчаў вымагаецца больш: гістарычнай праўды, не адарванай ад часу, ад мовы, ад звычаяў, глыбейшага асветлення гістарычных працэсаў» [17]. Такая катэгарычнасць пакрыўдзіла Язэпа Драздовіча, бо ён і не ставіў перад сабой задачу стварыць дэтальныя вобразы, а кіраваўся хутчэй жаданнем паказаць напружанасць ходу падзей. На палях ліста Драздовіч алоўкам пакінуў вельмі паказальны запіс, у якім адчуваецца і боль непрызнанасці, і крыўда, і разуменне свайго шляху ў літаратуры: «А дзе тыя падобныя Баянаў?» [14].

У 1940-я гг. Язэп Драздовіч звяртаецца да напісання цэлай серыі карцін, прысвечаных Францыску Скарыне. Карціны, напісаныя ў гэты перыяд, ствараюць сапраўдны «скарынінскі» цыкл, што складаецца з чатырох сюжэтных карцін. Цікавасць уяўляюць таксама эскізы да карцін, якія дазваляюць прасачыць, як змянялася аўтарская задума.

Эскіз «**У свет па навуку**» (1941). На самім малюнку ёсць надпіс — «Юнец Франук (алоўкам закрэслена і надпісана Юрка. — М. Г.) Скарына прашчаецца са сваім родным градам Полацкам», які не толькі раскрывае змест малюнка, але і падкрэслівае малады ўзрост Скарыны. Пра малады ўзрост асветніка гаворыць і само аблічча героя: чысты, бязвусы малады твар, звернуты да абрысаў горада. Магутны і славуты Полацк (велічнасць горада падкрэсліваецца палацам, купаламі Сафіі) застаўся на іншым беразе, а малады чалавек стаіць адзінокім вандроўнікам на пакручастай дарозе. Адзіным спадарожнікам маладога Францыска з'яўляецца драўляны кіёк, а з рэчаў на плячы — толькі

берасцяны кораб. У знак пашаны да сваёй зямлі Скарына здымае капляюш. Дзякуючы каларыстыцы малюнка момант развітання з горадам не гучыць трагічна, а хутчэй прасякнуты лірычным настроем.

Эскіз, тым не менш, адрозніваецца ад жывапіснага палатна, напісанага ў 1944 г. На карціне **«Развітанне з Полацкам» («У свет па навуку»)** Скарына ўсё той жа просты юнак у даматканай світцы, з плеченым карабам на плячы і невялікай торбачкай, у якой, хутчэй за ўсё, сабраныя ўсе пажыткі Францыска. Па словах мастацтвазнаўцы В. Церашчатавай, «гэта карціна ўспрымаецца як фальклорна-казачны матыў» [12, с. 287]. І сапраўды, перад намі — распаўсюджаны матыў пакідання роднага дому, выпраўлення ў доўгі шлях, на якім героя чакаюць і прыгоды, і радасці, і расчараванні. У сімвалічным плане сыход з дому з’яўляецца ініцыяцыяй героя.

Пры параўнанні з эскізам становіцца зразумелым, што на карціне ў Францыска Скарыны зусім іншы настрой: няма той рашучасці, малады запал саступіў месца роздуму, суму, а можа і сумненням (троху згорбленая пастава юнака і неяк трагічна апушчаная рука з магеркай выражаюць няўпэўненасць). Відавочна, што юнак прыняў няпростое рашэнне і яму складана пакідаць родны Полацк, які ўжо схаваўся далёка ў тумане. Статычнасць Скарыны падкрэслівае ўрачыстасць моманту развітання з роднымі мясцінамі.

Лагічным працягам карціны «У свет па навуку» стаў жывапісны твор **«Са свету з навукай»**, дзе перад намі паўстае ўжо не юнак з Полацка, а малады вучоны, доктар сямі вызваленых навук, энергічны, упэўнены ў сваіх ведах і сілах: «Скарына — само дзеянне, рух. Ён крочыць па сцежцы роднай зямлі, пазнаўшы навуку дзеля сваёй Бацькаўшчыны» [8, с. 64].

Многія даследчыкі, аналізуючы творы Язэпа Драздовіча, прысвечаныя Францыску Скарыне, звяртаюць увагу на аўтабіяграфічны характар гэтых твораў: «Вобраз Скарыны чырвонай ніткай праходзіць праз усю творчасць Драздовіча. Мастака цалкам захапляе гэта тэма. Можа, нават таму, што яго лёс у нейкай ступені быў падобны да лёсу вялікага асветніка, хоць паміж імі было амаль пяць стагоддзяў. Іх аб’ядноўвае адзіная мэта — набыццё ведаў, служэнне свайму народу» [12, с. 285].

У некаторай ступені можна гаварыць пра «перанясенне» ўласнага жыццёвага вопыту Драздовіча на падзеі з жыцця Скарыны: так, на многіх малюнках Скарына паўстае ў вобразе вандроўніка, які падарожнічае па дарогах з кіем: *«Кій, мой верны друг, / Кій, прыяцель мой, / Нам не трэба слуг: / Я ды ты са мной. / (...) / Нам не страшан свет, / Даль-далёкая. / Абы сыт жывот — / Хада лёгкая»* [13].

Такое «перанясенне» ў некаторай ступені тлумачыцца тым, што Драздовіч усведамляў сябе ў першую чаргу «народным мастаком», які, безумоўна, імкнецца да эстэтычнай дасканаласці, але не шляхам строгай акадэмічнасці, а шляхам стварэння зразумелага вобраза. Скарына Драздовіча — блізка глядachu.

Менавіта гэта «суперажыванне» найлепшым чынам узмацняе дух народа і выходзіць пачуццё нацыянальнай годнасці, патрыятызму.

Цікавасць уяўляюць эскізы да карціны «**Друкарня Ф. Скарыны ў Вільні**». У першым фрагменце — «**Фр. Скарына вядзе гутарку з маладой набыўкай кніг, не адрываючы рук ад сваёй працы**» (1941) паказана друкарня Францыска Скарыны, у якой працуе і сам першадрукар, і ягоныя памочнікі. Усе занятыя сваёй справай, вакол — кнігі. Як і на знакамітай гравюры, Скарына трымае ў руках пяро, якім піша амаль аўтаматычна. Малюнак перагукаецца з партрэтнай гравюрай Францыска Скарыны. Гэты эскіз Драздовіч планаваў аб'яднаць з другім фрагментам «**Кніганабыўка**» ў цэласны малюнак.

Жывапісная карціна «**Друкарня Ф. Скарыны ў Вільні**» адрозніваецца ад эскіза дэталімі, па-іншаму расстаўленымі акцэнтамі. На эскізе няма сігнета, на карціне ён нанесены на гатовыя кнігі. Усе персанажы карціны занятыя працай, засяроджаныя, задумлівыя. Акрамя друкароў у памяшканні знаходзіцца прышлы чалавек, які з цікавасцю праглядае надрукаванае. На думку Ірыны Ляксеевай і Аляксея Марачкіна, гэта не хто іншы, як «фундатар альбо багаты мецэнат ці заказчык кнігі» [8, с. 64]. Магчыма, гэта сам Якуб Бабіч. На эскізе Францыск Скарына сядзіць, збоку павешаны плашч, першадрукар нікуды не спяшаецца, а на карціне ж Скарына нібы прыпыніўся, каб перад выхадам (бо апрануты ў плашч) зрабіць апошні штрых, схпіць момант, запісаць важную думку.

Паказальна, што Язэп Драздовіч звярнуўся да вобраза Скарыны праз пэўны час, у гады Вялікай Айчыннай вайны. І калі для канца 1920-х гг. быў важным «нацыянальны бок» асобы Францыска Скарыны, то ў 1940-я гг. для Драздовіча прынцыповым з'яўлялася акцэнтаванне і «еўрапейскага боку» асобы асветніка, значэнне ягонай асобы для еўрапейскай культуры: народ, які мае такую постаць, як Францыск Скарына, — гэта не варвары, не цемрашалы, а народ з багатай спадчынай і моцнай культурнай традыцыяй.

Вядомы даследчык творчасці Язэпа Драздовіча Арсень Ліс у сваім нарысе «Вечны вандроўнік» падкрэсліваў: «У гэты суровы час Драздовіч думаў, што трэба даць народу яго мастацка асэнсаваную гісторыю, паказаць дзеі, справы і парыванні яго лепшых сыноў. Важна было сцвердзіць духоўную сілу, трываласць народа, стойкасць перад гістарычнымі, жыццёвымі выпрабаваннямі. Трэба мацаваць людскі дух сцвярджаннем высокіх чалавечых ідэалаў» [7, с. 239].

Варункі жыцця Язэпа Драздовіча не заўсёды спрыялі творчай працы, аднак нават у самыя цяжкія моманты ён не адмаўляўся ад творчасці. З аднаго боку, Драздовіч, безумоўна, прагнуў прызнання, самасцвярджэння, а з другога боку, выдатна разумеў ролю творцы ў лёсе цэлага народа: «Кожны новаадроджаны народ чакае сваіх песняроў, маляроў і наогул мастакоў як нейкіх прарокаў і аднавіцеляў жыцця. Гэтыя лепшыя сыны роднай зямлі ўсяму свету

паказваюць красу душы народнай і гэтым заваёвываюць для роднага народу права быць залічаным у вялікую сям'ю народаў усёй зямлі, як самабытная сіла, якая мае свой асабісты твар, сваё асабістае творчае жыццё» [4, с. 3].

Язэп Драздовіч ажыццявіў свае намеры, адыграў важную ролю ў гісторыі Беларусі, здолеў паказаць (па словах Казіміра Сваяка) і «мэту, і цэрні, і злыдні мучэньня душы беларускай, — душы адважнай з разгонам Промэтэя і мукай Танталія» [10]. Кім жа, як не Праметэямі, былі і Францыск Скарына, і сам Язэп Драздовіч для Беларусі?

Літаратура

1. Горава, Г. Касмалагічныя тэзісы Язэпа Драздовіча ў кантэксте еўрапейскай касмалогіі і астраноміі / Г. Горава // Роднае слова. — 2010. — № 3. — С. 92–96.
2. Драздовіч, Я. Дзённік / Я. Драздовіч // Маладосць. — 1991. — № 5. — С. 117–128; № 6. — С. 101–107; № 7. — С. 111–124; № 8. — С. 103–123; № 9. — С. 127–134; № 10. — С. 113–130; № 11. — С. 101–112.
3. Драздовіч, Я. Дзённік / Я. Драздовіч // Маладосць. — 1992. — № 1. — С. 115–128; № 2. — С. 113–130.
4. Драздовіч, Я. Краса душы народнай / Я. Драздовіч // Звон. — 1919. — № 10. — С. 3–4.
5. Дроздович, Я. «Меня ещё поищут...» / Я. Дроздович // Нёман. — 1997. — № 1. — С. 235–256.
6. Кісялёў, Г. Сейбіты вечнага: артыкулы пра беларускіх пісьменнікаў і дзеячаў рэвалюцыйнага руху 1863 года; Скарынаўская сімволіка: вытокі, традыцыі, інтэрпрэтацыі / Г. Кісялёў. — Мінск: Медысонт, 2009. — 544 с.
7. Ліс, А. Вечны вандроўнік: Нарыс пра мастака Язэпа Драздовіча / А. Ліс. — Мінск: Юнацтва, 1984. — 253 с.
8. Ляксеева, І. Скарына ў творах Драздовіча / І. Ляксеева, А. Марачкін // Беларуская мова і літаратура ў школе. — 1991. — № 10. — С. 62–64.
9. Малаш, Ю. «Нашы прадзеды жылі словамі...» Літаратурная і даследчыцкая дзейнасць Язэпа Драздовіча / Ю. Малаш // Роднае слова. — 1998. — № 2. — С. 173–183.
10. Св., К. 3 нівы беларускага мастацтва / К. Св. // Студэнцкая думка. — 1925. — № 1. — С. 16–18.
11. Сільнова, Л. «Касмічны аўтограф» / Л. Сільнова // Книжный калейдоскоп. — 2001. — № 2. — С. 2–3.
12. Церашчатава, В. В. Вобраз Скарыны ў творчасці Язэпа Драздовіча / В. В. Церашчатава // Спадчына Скарыны: зб. матэрыялаў першых Скарынаўскіх чытанняў (1986) / укл. А. І. Мальдзіс; уст. слова І. Я. Навуменкі. — Мінск: Навука і тэхніка, 1989. — С. 285–289.
13. ЦНБ. — Ф. 2. — Воп. 1. — Адз. зах. 16.
14. ЦНБ. — Ф. 2. — Воп. 1. — Адз. зах. 17.
15. ЦНБ. — Ф. 2. — Воп. 1. — Адз. зах. 32.
16. ЦНБ. — Ф. 2. — Воп. 1. — Адз. зах. 45.
17. ЦНБ. — Ф. 2. — Воп. 1. — Адз. зах. 58.

18. Шунейка, Я. Ф. Стылістыка мадэрна і сімвалізму ў творчасці Язэпа Драздовіча / Я. Ф. Шунейка // Язэп Драздовіч — Асоба. Творчасць. Мастацтва-інсітус: матэрыялы навукова-практычных канферэнцый / уклад. В. Лабачэўская. — Мінск: БелППК, 1997. — С. 21–26.
19. Язэп Драздовіч. Альбом-манаграфія / [уклад. М. Купава]. — Мінск: Беллітфонд, 2002. — 179 с.